

# Studia Neoaristotelica

*Časopis pro analytickou scholastiku*

**SERIES BOHEMOSLOVACA**

---

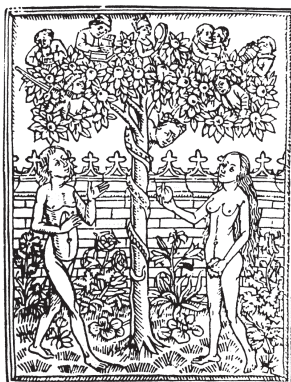
ROČNÍK 14 / S.B. 2 (2017)

ČÍSLO 3 / S.B. 1

---

*David Peroutka*

**STRUČNĚ K NOVÁKOVĚ  
LIBERTARIÁNSKÉ POLEMICE**



☞ *Diskusní studie* ☛

# Studia Neoaristotelica

*A Journal of Analytical Scholasticism*

SERIES BOHEMOSLOVACA

Published by

**editiones scholasticae**  
Publisher of Scholastic Philosophy

&

University of South Bohemia  
in České Budějovice  
Faculty of Theology

**Founder:** Stanislav Sousedík

**Editors:** Daniel D. Novotný (Editor-in-Chief), Lukáš Novák

## Editorial Board

Daniel D. Novotný (President), Petr Dvořák, Tomáš Machula, Lukáš Novák,  
David Oderberg, David Svoboda, Peter Volek

## Board of Editorial Advisors

Paul Richard Blum, David Clemenson, Rolf Darge, Costantino Esposito, Edward Feser,  
Štěpán Filip OP, James Franklin, Michael Gorman, Jorge Gracia, Timothy J. McGrew,  
Daniel Heider, Rafael Hüntelmann, Michal Chabada, Gyula Klima, Sven K. Knebel,  
Simo Knuuttila, Ulrich G. Leinsle, Pavel Materna, Uwe Meixner, Tomáš Nejeschleba,  
Jan Palkoska, David Peroutka OCD, Roberto Hoffmeister Pich, Edmund Runggaldier SJ,  
Jacob Schmutz, Prokop Sousedík, Stanislav Sousedík, Karel Šprunk

**Cover design & typography:** L. Novák (using the Junicode typeface by Peter S. Baker)

**Proofreading:** S. Hanke Jarošová (English), E. Fuchsová (Czech), J. A. Čepelák (Latin)

**Web:** <http://neoaristotelica.eu/>; <http://pdnet.org/studneoar>

## Editorial correspondence:

Studia Neoaristotelica, Teologická fakulta Jihočeské univerzity  
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice, Czech Republic, Europe

**E-mail:** [studia@skaut.org](mailto:studia@skaut.org)

## Periodicity:

- 2 print issues per year in English
- free online Czech/Slovak series

*See our websites for information on orders and pricing.*



The journal is indexed by Philosophy Research Index, Scopus, ERIH, and Ulrich.

© 2017 University of South Bohemia

ISSN: 1214-8407 (Print)

ISSN: 1804-6843 (Online)

# STRUČNĚ K NOVÁKOVĚ LIBERTARIÁNSKÉ POLEMICE

*David Peroutka*

## 1. ÚVOD

Ve své studii „Racionální kompatibilismus“ jsem obhajoval slučitelnost svobody chtění s determinovaností téhož chtění. Pro zjednodušení jsem zatím ponechal stranou různé možné vlivy emocí a věnoval se toliko rovině intelektivních schopností (rozumu a vůle). V této perspektivě je patrné, že čím jasněji volitelův rozum nahlíží správnost či „dobrot“ jedné z konkurenčních alternativ (příčemž opačnou nahlíží jako nežádoucí), tím bude tato alternativa zvolena pravděpodobněji, ale zároveň i dobrovolněji, tedy (jde-li o intelektivní oblast) svobodněji. Z toho je zřejmé, že kdyby vysoká pravděpodobnost přerostla v nutnost, mohla by zároveň daná volba být eminentně svobodnou. Tento a další mé argumenty se dočkaly nesouhlasné reakce Lukáš Nováka.

## 2. NUTNOST A JISTOTA

Můj kritik parafrázuje vyústění výše načrtnuté úvahy slovy: „pokud díky intenzitě dobra pravděpodobnost volby dosáhne 100 %, bude taková volba nutnou, a zároveň maximálně svobodnou“. O dva odstavce níže však Novák můj „závěr“ chybně ztotožní s tvrzením, že „stoprocentně pravděpodobná volba je nutná“. A můj kritik namítá, že ze stoprocentní pravděpodobnosti, tj. z jistoty, neplyne nutnost.

Novák zde pozapomněl, že explicitně vytýčeným úkolem mého argumentu je podpořit kompatibilismus. Nedokazoval jsem, že dané chtění je nutné, nýbrž že předpoklad jeho nutnosti je slučitelný s předpokladem jeho svobody. Nedokazoval jsem z jistoty (ze stoprocentní pravděpodobnosti) nutnost, nýbrž jistotou jsem zde *mínil* nutnost – a dokazoval jsem její slučitelnost se svobodou: kdybychom uznali, že některá alternativa, jež se jeví

v každém ohledu žádoucí (a její opak v každém ohledu nežádoucí), je volena nutně, samo o sobě by nám to ještě nebránilo pokládat volbu za svobodnou.

Jelikož pro „předstupně“ nutnosti nemáme vhodný termín, použil jsem pro ně epistemický termín „pravděpodobnost“ – a v této linii jsem pak nutnost volby vyjádřil jako nulovou pravděpodobnost nezvolení dané alternativy (= jistotu jejího zvolení). Tato terminologie není problematická, zejména pokud v uvažované oblasti případů nutnost s jistotou koincidují. Ačkoli nutnost neobnáší jistotu vždy, v námi zkoumané sféře v jistém (relevantním) ohledu ano. Pokud by totiž někdo nejen říkal, že nějaká alternativa bude za těch a těch podmínek zvolena, nýbrž tvrdil by navíc, že toto zvolení za daných podmínek nastane nutně, říkal by tím zároveň, že má za jisté, že se za oněch podmínek uskuteční. V tomto smyslu tedy platí implikace *nutnost* → *jistota*.

A rovněž implikace *jistota* → *nutnost* má svou platnost pro určitou oblast jistot, totiž pro tu oblast, o níž byla řeč v mé argumentaci. Jelikož se argument týkal kompatibilismu a nutnosti, je jasné, že se v něm nemluvilo o jistotě dané prostě „viděním“ či pozorováním faktu. Taková jistota totiž evidentně s nutností nesouvisí (vidím-li Petrův příchod, jsem si jím jistý, aniž bych jej proto měl za nutný). V úvahu tedy připadá jistota, nakolik *není dána pozorováním*.

Odhlížíme tak od případné jistoty dané „viděním“ (v širokém smyslu slova „vidění“, jež může zahrnovat i Boží vševědoucnost, které se ve svém protipříkladu dotýká Novák). Uvažujeme, co platí i tam, kde nelze jistotu (přímo ani nepřímo) zakládat na pozorování. A zde platí, že poznáme-li, že zvolení určité alternativy za předpokládaných podmínek není nutné, pak o něm nemáme jistotu. Předpokládám, že tuto implikaci (*nenutnost* → *nejjistota*) můj oponent uzná. Pak ovšem musí uznat (*modus tollens*), že jistota tu implikuje nutnost. Ačkoli tedy nezpochybněji odlišnost epistemické modalit *jistoty* od „logicko-metafyzické“ (ontologické) modalit *nutnosti*,<sup>1</sup> domnívám se, že

---

<sup>1</sup> Logické a metafyzické modalit, o nichž Novák mluví, bývají spojovány do kategorie modalit alethických. Alethické modalit (nutnosti, možnost...) se týkají toho, co jak (podle daného výroku) je, nikoli co jak *být má*, s jakou *pravděpodobností* či *jistotou* jsou poznáváme atd. To znamená, že se odlišují od modalit deontických, epistemických atd. Přehled typů modalit viz Vojtěch Kolman: „Elementy kritiky modalit“, in *Možnost, skutečnost, nutnost. Příspěvky k modální propedeutice*, ed.

v oblasti, které se týká má argumentace, jsou jistota a nutnost ekvivalentní: mám-li (nepozorované) rozhodnutí za nutné, mám je i za jisté, a naopak. I kdyby však tato ekvivalence neplatila, byla by tím zpochybněna jen vhodnost terminologie, kterou jsem použil, nikoli podstata mého argumentu.

### 3. SVOBODNÝ ROZUM

Lukáš Novák mě upozorňuje, že rozumu principiálně nelze v doslovném smyslu připisovat svobodu. Toho jsem si samozřejmě vědom. Úvaha, na kterou Novák reaguje jako na argument, ve skutečnosti chtěla být (explicitně!) pouhou ilustrací: „kompatibilistickou“ svobodu lze přirovnat k situaci, v níž nutnost rozumového náhledu (která nastává díky zřejmosti nahlíženého) pro rozum neznamena (jak Novák nepochybně uzná) privaci svobody. Můj oponent bude patrně trvat na tom, že tento postřeh není pro filosofické zkoumání daného problému užitečný ani na způsob pouhého příměru. Mně se však zdá, že v „heuristickém“ smyslu užitečný je a čtenáři může přiblížení ke kompatibilismu usnadnit.

### 4. EFICIENTNĚ-KAUZÁLNÍ NEDETERMINOVANOST

Dalším tématem diskuze je postřeh, že nakolik je volba nedeterminovaná, natolik není determinovaná ani racionálními důvody – a je potud (v tomto smyslu) iracionální. Novák v podstatě správně podotýká, že na takovéto iracionalitě není nic špatného. Chybou je ale podle mne spojovat tuto nedeterminovanost s podstatou svobody, činit ji mírou svobody. To totiž obnáší podivný důsledek: čím méně je racionálních důvodů nebo čím jsou slabší, tím větší je svoboda dané volby. Ačkoli na určité faktické iracionalitě některých (např. dilematických voleb) nic špatného není, teorie předpokládající přímou úměru mezi mírou svobody a mírou iracionality již problematická je.

---

V. Kolman (Praha: Filosofia, 2005), 50. Navzdory tomuto úzu deontické modality terminologicky neodlišuji od „alethických“ modalit, neboť i morální výroky (včetně norem vyjadřujících povinnost) pokládám za schopné být nositeli pravdivosti/nepravdivosti.

V návaznosti na Tomáše Akvinského jsem uvedl, že svobodná vůle není determinována ničím od sebe odlišným, co by na ni působilo jako přímá eficientní příčina jejího chtění, ale je ohledně daného chtění řízena intelektivním poznáním, jež na vůli působí na způsob kauzality *finální* (určuje vůli cíl, tj. předmět chtění): Tomášova formulace zní takto:

Odpovídám, že je třeba říci, že něco může být nazváno hýbajícím ve dvojím smyslu. Prvním způsobem je to na způsob cíle [...]. A intelekt hýbe vůli tímto způsobem; neboť rozumově poznané dobro je předmětem vůle, hýbe vůlí jako její cíl. Jiným způsobem něco hýbe na způsob činitele, jako měnící hýbe měněným a postrkující hýbe postrkovaným.<sup>2</sup>

Novák ve své odpovědi upozorňuje, že poznané dobro „není finální příčinou vůle“ (nýbrž jejího úkonu). Novák posouvá význam teze, kterou popírá: že by při volbě bylo poznané (motivující) dobro finální příčinou existence vůle a její esenciální určenosti, skutečně nelze tvrdit, avšak to nikdo ani netvrdil, takže Novákova námitka míří do prázdna. Tvrdil jsem pouze spolu s Tomášem, že poznané dobro je cílová příčina působící na vůli co do jejího aktu.

Na to Novák reaguje tvrzením, že ovšem vůle k onomu aktu musí být determinována „svou účinnou příčinou (či příčinami), neboť ta ji učinila tím, čím je, ta jí dala esenci, z níž vyplývá, jakým způsobem bude za různých okolností činná – zda nutně, nebo nahodile“. Odpovídám, že taková „stvořitelská“<sup>3</sup> příčina ovšem není *přímou* účinnou příčinou konkrétního aktu vůle („přímou“ příčinou účinku míním bezprostředně předchozí článek kauzální řady *per se*). A já v popisu svobody vůle zcela záměrně mluvil o její nedeterminovanosti *přímou* (sic!) eficientní příčinou (odlišnou od vůle samé).

Novák nicméně argumentuje, že při volbě charakterizované nutností se nejedná o skutečnou svobodu, neboť nutně chtějící vůle je vlastně determinovaná svou esencí (jejíž příčinou sama není, tato příčina nás a naši vůli předchází). Lze prý pak aplikovat van Inwagenovu námitku, že za skutečnosti,

---

<sup>2</sup> ST I, q. 82, a. 4.

<sup>3</sup> „Stvořitelská“ v širokém slova smyslu: příčina (nebo příčiny) toho, že věc daného typu (co do esence určená věc), v našem případě vůle, existuje.

kteří jsou determinovány kauzálním řetězcem sahajícím před naše narození, přece nemůžeme nést zodpovědnost.

Ano, esence vůle je vymezena „stvořitelskou“ kauzalitou. Avšak příčiny samotné esence vůle nejsou přímou příčinou jejího aktu (jak by tomu bylo např. v případě premoce, což je koncept, který neobhájí) a nejsou zde ani žádné jiné přímé eficientní příčiny. Navíc, jde-li o etiku, vůle mohla být v minulosti zformována k lepší nebo slabší ctnosti svými „libertariánskými“ akty – a za to osoba může. A i kdyby nešlo o předchozí libertariánskou sebeformaci, přesto je stávající schopnost chtění hodnotitelná z morálních hledisek přinejmenším po objektivní stránce. Každopádně se tedy ztotožňují s Fischerovou odpovědí van Inwagenovi: „Regulativní kontrola“ (schopnost nedeterministického směřování volby k té, nebo oné alternativě) není pro pojem zodpovědnosti nezbytná, někdy stačí „vůdčí kontrola“ (*guidance control*):

V mém pojetí obnáší vůdčí kontrola dva hlavní prvky: mechanismus, který směřuje k činu, musí být aktérův vlastní, a musí náležitě odpovídat racionálním důvodům. (...) Svoboda, která je podle mého mínění (...) relevantní podmínkou morální odpovědnosti, spočívá ve vůdčí kontrole. Člověk může mít nad svým jednáním vůdčí kontrolu, aniž by měl kontrolu regulativní.<sup>4</sup>

## 5. KOUZLO RACIONALITY

Na úvahy o rozumovosti svobodné volby ovšem logicky navazuje další Novákova otázka: „Proč sledované *racionální* dobro činí úkon svobodným, kdežto sledované dobro *smyslové* (např. u zvířat) nikoliv? [...] [Z]dá se, že Peroutka redukoval pojem svobody na pouhou *spontaneitu*: ovšem spontánní jsou i mnohé jiné vitální úkony než úkony lidské vůle.“

Není pravda, že jsem svobodu redukoval na spontaneitu. V tomto bodě se držím teorie Jana od sv. Tomáše (João Poinso, 1589–1644), který ztotožňuje „dobrovolné“ (*voluntarium*) se „spontánním“ (*spontaneum*), přičemž

<sup>4</sup>John Martin Fischer: „Compatibilism“, in John Martin Fischer, Robert Kane, Derk Pereboom, Manuel Vargas, *Four Views on Free Will* (Malden–Oxford–Carlton: Blackwell Publishing, 2007), 78–79.

„svobodné“ (*liberum*) tvoří v oblasti dobrovolných aktů pouhou podmnožinu. Zatímco dobrovolným (obecně) je akt vycházející z vnitřního principu a motivovaný poznaným cílem, svobodný akt navíc předpokládá, že *poznání cíle je intelektivní*. Rozumově motivovaný akt vůle je podle Poinsoa vždy svobodný – a pokud někdy rozumová determinace znamená nutnost daného volního aktu, je dokonce „eminentně“ svobodný.<sup>5</sup>

Odpověď na Novákovu otázku, „v čem tkví kouzlo racionality“ je snadná. Pokud spolu s výše citovanými autory (Poinsosem a Fischerem) definují svobodu jako intelektivně motivovanou spontaneitu, pak má racionalita spontánního chtění moc činit toto chtění svobodným prostě proto, že spontánní chtění díky své racionalitě spadá pod pojem svobody, jak byl definován.

Táže-li se mě Novák, v čem je kouzlo racionality, tímž právem bych se já mohl ptát, v čem je kouzlo nedeterminovanosti (jakožto údajné podstaty svobody). Pokud někdo soudí, že např. elektron se za určité situace pohybuje indeterministicky, určitě jej toto mínění nezavazuje připustit, že elektron projevuje svobodu. Elektronu ani volně poletujícímu racku nepřipisujeme svobodu, neboť jejich spontaneita (ať už indeterministická, nebo deterministická), není rozumová. „Svobodným“ tedy – spolu s Poinsosem – *nazývám* takový spontánní akt apetitivní schopnosti, který sleduje rozumově poznaný cíl.<sup>6</sup> Případnou nevhodnost (o nepravdivosti nemůže být řeč) této stipulace by libertarián musel dokázat.

Podobně já nedeterminovanost jako definující faktor svobody neodbývám pouhým odmítnutím, nezůstávám ani u poukazu na jeho zbytečnost, nýbrž neuspokojivost tohoto výměru svobody ukazuji pomocí argumentu.

<sup>5</sup> Johannes a S. Thoma, *Cursus theologici in Primam Secundae D. Thomae Tomus Primus*, disp. 3, q. 6, a. 1–2 (Lyon: Borde & Arnaud & Barbier, 1663: 178–182).

<sup>6</sup> Lze v této souvislosti navíc připomenout vztah rozumovosti k moralitě. Vstupním pojmem svobody, jejíž definici dále hledáme, je (jak Novák správně určil) svoboda *dostatečná pro možnost morálního života*. Již před zahájením diskuze (mezi libertariánem a kompatibilistou) se shodneme na tom, že nerozumoví živočichové nežijí morálním životem, kdežto rozumové bytosti jsou nutně i schopnými morálního života.



## 6. LIBERTARIÁNSKÝ ROZVOD SVOBODY A MORÁLKY

Činím to následujícím způsobem. Libertariánské pojetí svobody vede k zvláštnímu, stěží přijatelnému důsledku: v určitém smyslu by na základě této teorie platilo, že čím vyšší stojí jedincova morálka, tím méně má svobody – a čím nižší je jeho morálka, tím je svobodnější.

Mým příkladem byly v minulé studii dvě osoby podobné chudému studentu Raskolnikovi popsanému v Dostojevského románu *Zločin a trest*. Oba se od Raskolnikova liší svou volbou lakotnou stařenu nezabít. První z volitelů, dejme tomu Ivanov, nicméně ke svému rozhodnutí dospěje ve stavu dilematické nejistoty: důvody pro obě zvažované alternativy se jeho rozumu jeví jako přibližně stejně silné. Jeho výsledná volba tak není rozumem s nutností determinovaná. Naopak druhý, Travkin, chápe zřetelně jak příslušné etické principy, tak i bezpodmínečnou (morální) nutnost je zde aplikovat: chápe to vše tak jasně, že své správné rozhodnutí činí s (psychologickou) nutností: nemůže jinak.

Jelikož Travkinův étos zjevně převyšuje morálku Ivanovovu, je rovněž zjevné, že libertarianismus vytváří určitý protiklad mezi morálkou a svobodou. Čím je jedinec (v našem příkladu Travkin) eticky lepší, tím méně je svobodný (předpokládaná nutnost jeho volby přece z hlediska libertarianismu vylučuje svobodu). A – na druhé straně – čím je osoba morálně horší, tím je v libertariánské perspektivě svobodnější: dilematický Ivanov, v protikladu k Travkinovi, je ve své volbě svrchovaně libertariánsky svobodný. Libertarianismus obnáší zvláštní nepřímou úměrnost mezi svobodou a morálkou, kdežto kompatibilismus takovou podivností zatížen není. Tento rozdíl mezi oběma teoriemi je závažný, neboť nauka o svobodě vůle má nejužší vztah k etice a morální psychologii.

Novák čelí mé argumentaci pomocí dvou taktik. Za prvé se snaží ukázat, že dilematická volba (totiž volba činěná při náhledu stejně silných důvodů pro A i non-A) není význačným případem svobody v libertariánském smyslu. Síla rozumových důvodů totiž podle Nováka nehraje roli: „Libertariánská vůle je autonomní mohutností, jež je svobodná právě natolik, nakolik sama určuje, sílu kterého motivu využije ke svému úkonu – a to může být síla

motivů velmi ‚silného‘, i velmi ‚slabého‘.“ Odpovídám, že i kdyby tomu tak bylo, nebyl by tím můj argument oslaben. Pokud bychom zvažovali, jak by tomu bylo v případě, že by Travkinova volba nastávala *nutně*, stále by platilo, že by byl Travkin – v libertariánském pohledu – vinou pevnosti své morálky nesvobodný, a tudíž každopádně méně svobodný než Ivanov, u kterého nutnost volby nepředpokládáme (byl by schopen stařenu zavraždit).

Navíc trvám na tom, že – jde-li o racionální determinaci – dilematická volba je skutečně z libertariánského hlediska nejsvobodnější. Chápu např., že kdybych zabil přítele, vytrhnul bych se v ten moment z nudy. To je ovšem velmi slabý důvod pro vraždu. Není rozumné věřit, že je vůle schopna „využít“ ke svému zaměření jakkoli slabého důvodu (opravdu nejsem schopen pro zahnání nudy zabít přítele!). Na síle důvodů záleží, na vůli působí. Jeví-li se tudíž důvody pro A i non-A jako stejně silné, je vůle rozumem nejméně determinovaná, tedy v tomto smyslu (dle libertarianismu) nejvýše svobodná.

Druhou Novákovou taktikou je tvrzení, že mravní špatnost nemůže spočívat v „defektu mravní kognitivity“, nýbrž v nedostatku na straně těch ctností, které by měly zdokonalovat naše „afektivní“ schopnosti. Uznávám, že když např. člen Hitlerjugend projeví „defekt mravní kognitivity“ a – navzdory přirozenému soucitu – uvědoměle a „odpovědně“ nahlásí skrývajícího se Žida, lze snad uvažovat o možnosti mladíkovy nevinoty s ohledem na fakt, že byl od dětství vychovávaný v nacistické ideologii. Novák by ale pro účely své argumentace musel dokázat, že kognitivní deficit zbavuje viny vždy, že např. není možné, aby byla Ivanovova nejistota zaviněná (jeho minulou nezodpovědnou formací své schopnosti morálního úsudku).

Novák v této souvislosti připomíná, že „mylné poznání odšťihává subjektivní (‚formální‘) aspekt mravnosti (soulad se svědomím) od objektivního (‚materiálního‘) aspektu (souladu s mravním zákonem)“. Tímto konstataváním Novák nijak nepodpořil svou argumentaci. Oddělení subjektivní od objektivní stránky morality nejenže z deficitu na straně poznání nemusí plynout vždy, ale navíc v mnoha případech může být stejně dobře účinkem deficitu na straně apetitivních schopností.

Rozlišení objektivního a subjektivního aspektu morality nám dále dovoluje pokládat kognitivní deficit za projev slabší morálky i tam, kde není

zaviněn jedincovou dřívější „libertariánskou“ sebeformací. Moralita osoby s lepší schopností poznávat morální principy (případně i zdařile poznávat, jak mají být aplikovány) stojí *přínejmenším v objektivním, smyslu* výše než moralita osoby, jež (*ceteris paribus*) v tomto ohledu zaostává. I to by pro můj argument stačilo.

I kdyby však Novákova rozsáhlá úvaha o mravní kognitivitě uspěla, byla by konečně pro jeho polemický cíl zbytečná, neboť svůj příběh o Ivanovovi a Travkinovi mohu převyprávět ve verzích, kterých se kognitivní tematika netýká. Ivanov si mohl být jasně vědom morální nedovolenosti zvažované alternativy, takže by jeho váhání vůbec nebylo dilematem morálního typu: mohl váhat mezi morálním a materiálním dobrem (obě jsou rozumem poznatelná). Necht' se obě hypotetické osobnosti liší co do ctností zdokonalujících vůli a emotivitu, nikoli co do poznání. Necht' je (na tomto základě) Ivanov schopen stařenu zavraždit, kdežto Travkin nikoli. Výsledek je týž: libertariánskou svobodu projevuje Ivanov díky své chabé ctnosti, kdežto Travkin vinou své vysoké morality zůstává – z liberariánského hlediska – v daném ohledu nesvobodný.

Pokud libertarianismus *ex definitione* zahrnuje inkompatibilismus, zůstává principiálně neschopen zbavit se svého podivného a diskreditujícího důsledku: kdykoli volitel z morálních důvodů „nemůže jinak“, přichází o svobodu. Jedinou šancí, která libertariánovi zbývá, je učinit kompatibilismus neaplikovatelnou teorií tím, že by se spolehlivě vyloučila možnost situace, kdy osoba při eticky významné volbě „nemůže jinak“. Takové vyloučení by však vyžadovalo důkaz.

## 7. ASYMETRIE

Asymetrie zdůvodněná v mé studii znamená, že ačkoli volby, které hodnotíme jako mravně dobré, mohou někdy být „kompatibilistické“, volby hodnocené jako zlé musíme pokládat za libertariánské. Novák v oddílu „Problematická asymetrie“ namítá, že nepovinné dobré skutky („superrogatorní“) bych musel pokládat rovněž za vždy libertariánské. Argument ve prospěch tohoto tvrzení mne nepřesvědčil, avšak není nutné jej zde analyzovat.

Stačí poznamenat, že i kdybychom dané tvrzení připustili, mnou předpokládaná asymetrie by tím nijak neutrpěla. Novák píše: „...připustíme-li superrogatorní skutky, je situace ve skutečnosti zcela symetrická: libertariánskou svobodu vyžadují nejen skutky, které povinnosti nedostávají, ale též skutky, které povinnost překračují.“ Dejme tomu, nicméně to samo nijak neprotiřečí mé tezi, že některé dobré volby mohou být kompatibilistické, kdežto žádné zlé volby takto myslet nelze. A právě jen tento postřeh znamená asymetrii, o níž jsem ve své studii mluvil.

## 8. PLANÝ POPLACH V THEODICEJI

Novák mě varuje před „katastrofou“ v theodiceji. Tato disciplína si klade za úkol „ospravedlnit“ Boha a její úloha je splněna ubráněním teze, že Bůh připouští (o sobě nechtěně) zlo pouze tehdy, je-li podmínkou pro možnost nějakého „většího dobra“ (ve zkratce řečeno). Novákova kritika stojí a padá s předpokladem, že tato teze nemůže být obhájena, pokud zároveň jakožto kompatibilisté připouštíme, že nějaký stupeň či nějaká forma morálního dobra jsou na straně tvorstva myslitelné i při vyloučení možnosti zla. Jakoby se Bůh ve svých plánech „musel“ spokojit právě jen s tou podobou a mírou morálního dobra, která se v perspektivě kompatibilismu jeví slučitelnou s vyloučením existence zlých voleb, jakoby si Bůh „nesměl“ již žádného dalšího dobra cenit natolik, aby kvůli němu připustil možnost zlých rozhodnutí. Pro tento zvláštní předpoklad můj oponent nevedl žádný argument.

Novák se v těchto souvislostech dále táže – a zároveň odpovídá: „Jaké má tedy Bůh ospravedlnění, že libertariánskou svobodu vůbec stvořil? K čemu je podle Peroutky dobrá? Zjevně pouze k tomu, abychom mohli hřešit!“ Novák v této své překotné úvaze stojí na množství nezdůvodněných, a navíc povážlivých předpokladů. Potřeboval by dokázat, že pokud bychom připustili myslitelnost nějakého mravního dobra umožněného kompatibilistickou svobodou, nebylo by už vůbec myslitelné žádné další dostatečně veliké dobro, které by – i za cenu možnosti nějakého zla – vyžadovalo svobodu libertariánskou.

Konečně, i kdyby můj kritik tyto neuvěřitelné předpoklady dokázal, zbývalo by mu ještě ukázat, jak z kompatibilistického tvrzení, že jsou myslitelné

nutné a zároveň morálně dobré volby, vyplývá důsledek, že je myslitelné i tvorstvo, u něhož by se v morální sféře realizace takovýchto voleb pojila s nemožností voleb libertariánských (mezi něž patří volby zlé). Novák by v tomto bodě patrně svaloval břemeno dokazování na kompatibilistu, avšak už tím by ukazoval nejistotu svého argumentačního východiska.

## 9. SARTROVSKÝ LIBERTARIANISMUS

Ujišťuji Lukáše Nováka, že jsem se neocitl v pokušení ztotožňovat deontické modalitty s modalitami logicko-ontologickými, v našem případě „psychologickými“.<sup>7</sup> Ve svém textu jsem nehovořil o totožnosti, nýbrž o korespondenci: kompatibilismus bez újmy na svobodě připouští, aby etické nutnosti „odpovídala“ určitá psychologická nutnost: „Nutnosti etického zákona může dobře odpovídat nutnost volby, jež se jím řídí.“<sup>8</sup> J.-P. Sartre viděl v objektivním morálním zákonu protiklad (subjektivního) svobodného étosu. Kompatibilismus si oproti scholastickému libertarianismu ponechává tu výhodu, že snáze anuluje Sartrovu námitku dokonce v situaci, kdy je (typicky v případě vysoce svědomité osoby) důsledkem poznané objektivní morální nutnosti i nutnost psychologická. V rámci kompatibilismu taková nutná volba neznámá projev nesvobody.

Pokud však jde o závěrečnou pasáž mé studie, čekal bych spíše, že Novák odpoví na argument, který jsem v této souvislosti nastínil: V případě, že je volena alternativa A, která je morálně povinná (zatímco non-A by

---

<sup>7</sup> Domnívám se, že pokud v úvaze o kauzálních schopnostech zvažujeme možnost existující za daných okolností, pak se je ontologická (v našem případě psychologická) nutnost zároveň i nutností logickou. Nejsme-li za určitých okolností (při určitém rozumovém náhledu) s to volit non-A, naše vůle racionálně determinovaná k volbě A sice zůstává schopností volit za nějakých podmínek non-A, avšak není schopností volit za daných okolností non-A. Tyto okolnosti totiž znamenají (jak v úvaze předpokládáme) racionální determinaci k A ve smyslu reálné nemožnosti volby non-A (reálná nemožnost znamená chybění kauzálních schopností). Není-li ovšem vůle – za daných podmínek – schopností k volbě non-A, pak tím padá i logická možnost takové volby. Neboť jestliže akterovo uskutečnění volby non-A logicky nutně implikuje jeho schopnost takové volby (což každý uzná), pak rovněž (*modus tollens*) akterova neschopnost volit za daných okolností non-A logicky nutně implikuje neuskutečnění této volby.

<sup>8</sup> David Peroutka: „Racionální kompatibilismus“, *Studia Neoaristotelica*, 12 (2015), 3, str. xli.

byla zlou volbou), tkví celá libertariánská svoboda ve schopnosti volit zlo. Kompatibilismus tedy lépe odpovídá našemu smyslu pro hodnotu svobody.

## 10. TOMÁŠ AKVINSKÝ

Tomáš Akvinský poskytuje impulsy jak pro libertariánské, tak i pro kompatibilistické pojetí svobody vůle.<sup>9</sup> Novákem uvedený Tomášův „drsný odsudek“ heretiků, jehož aplikace má být – dle Nováka – v mém případě zvažována, se ve skutečnosti týká deterministů, podle nichž jsou veškeré naše volice charakterizované nutností. Já naproti tomu připouštím existenci libertariánských aktů vůle (morálně zlých i dobrých). Tomáš navíc deterministy odmítá ve svých kvestiích *O zlu*: snad jsem dostatečně zdůraznil, že zlé volby jsou podle mne *vždy* libertariánské.

Podle Tomáše svobodné chtění principiálně nikdy nemůže být výsledkem nucení,<sup>10</sup> avšak s odvoláním na Augustina Tomáš říká, že eventuelní „přirozená nutnost“ volního aktu „neodstraňuje svobodu vůle“.<sup>11</sup> „Svoboda [...] je neslučitelná s nutností danou nucením, nikoli však s nutností přirozené inklinace“ vůle.<sup>12</sup> Jak jsem výše zmínil, Jan od sv. Tomáše, excelentní Tomášův následovník, připouští slučitelnost svobody a nutnosti volního aktu. Pokud tedy na Tomáše navazuji v kompatibilistickém duchu, neocitám se ve společnosti heretiků, nýbrž pravověrných a zbožných mužů.



Závěrem poznamenávám, že v této písemné diskusní výměně nezamýšlím pokračovat. Pokud ovšem Lukáš Novák napíše další odpověď (vykazující kromě sebejisté dikce i argumentační sílu), budu se jí inspirovat ve své další práci.

<sup>9</sup>Viz mou studii „Svoboda vůle podle Tomáše Akvinského“, in: *Svoboda od antiky po současnost*, vyd. A. Havlíček, Ústí nad Labem, FF UJEP, 2012, str. 54–79.

<sup>10</sup>ST I-II, q. 6, a. 4, co.

<sup>11</sup>ST I, q. 82, a. 1, ad 1: „Necessitas autem naturalis non aufert libertatem voluntatis [...]“

<sup>12</sup>*De veritate*, q. 22, a. 5, ad s. c. 3: „[L]ibertate [...] opponitur necessitati coactionis, non autem naturalis inclinationis.“

## SUMMARIUM

### Ad Lucae Novák pro indeterminismo argumenta responsio brevis

*In hac ad Lucae Novák impugnationem responsione intellectiones quasdam minus bonas rectificare studeo, necnon compatibilismum circa voluntatis libertatem vindicare. Argumentum meum principale hoc est: ponamus exemplum duorum agentium, quorum uterque eligit non occidere; unus autem eligendo perplexus est mente atque incertus, dum alter principia moralia adeo clare percipit ut necessario sic bene eligat. Quandoquidem hic bonitate morali illum sane superat, concludo in doctrina indeterministae libertatem cum bonitate morali confluere: quo scilicet magis virtuosus est hic agens, eo minus liber (cum in doctrina indeterministarum dicta volitionis necessitas tollat libertatem). Atque e contrario: quanto deterius moraliter agit ille, tanto magis libere – immo ille esset liber, hic tamen non liber, siquidem, ut volunt indeterministae, contingentia ad libertatem necessario requireretur. Viget huiusmodi proportionalitatis inconvenientia, quam sane compatibilismus vitat.*

## ABSTRACT

### Briefly in Response to Lukáš Novák's Libertarian Polemic

*In response to Novák's polemic attack I try to remove some misunderstandings and defend compatibilism about free will. My main argument goes thus: Let us take for example two agents who both decide not to kill. The first one makes his choice out of his dilemmatic mental state of uncertainty and perplexity. Conversely the second person understands the sense of moral principles so clearly that she makes the right decision with necessity. Since the morality of the second person surpasses that of the first, my point is that the libertarian thinker puts in conflict morality and freedom: The more a person (the latter agent) is virtuous, the less she is free (for the supposed necessity of her volition is taken to be incompatible with freedom in the libertarian theory). And – on the other hand – the less an agent (the former one) is moral, the more he is free. Indeed, he would be free while the latter unfree if it were true (as the libertarian believes) that freedom entails contingency.*

*This is a peculiar rule of proportion. Compatibilism avoids such a peculiarity.*

**KEYWORDS:** Free will; necessity; rational compatibilism; libertarianism; causal determination; rational determination; morality.

*David Peroutka*

STRUČNĚ K NOVÁKOVĚ LIBERTARIÁNSKÉ POLEMICE

**David Peroutka** je odborným asistentem na Filosofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem; je členem Řádu bosých karmelitánů. Ve svém filosofickém úsilí vychází zejména z latinské platónsko-aristotelské tradice a soudobé analytické filosofie. V současnosti se na tomto základě zabývá etikou, konkrétně metaetikou a morální psychologií.

**Adresa:** Katedra politologie a filozofie, FF UJEP, Pasteurova 13,  
400 96 Ústí nad Labem

**E-mail:** david.peroutka.ocd@seznam.cz